

REPERELE CONCEPTUALE ALE UNOR REMANIERI RECENTE OPERATE ÎN CAPITOLELE I ȘI XVIII ALE PĂRȚII SPECIALE A CODULUI PENAL

*Vitalie STATI, Liuba BRÎNZA**

Universitatea de Stat din Moldova

**Judecătoria sectorului Centru, mun. Chișinău*

În prezentul articol sunt investigate unele amendamente operate prin Legea nr.64/2013, accentul fiind pus pe reperele conceptuale ale acestora. În special, au fost examinate modificările pe care le-au suportat art.135 și 137 CP RM. De asemenea, au fost analizate particularitățile și efectele completării legii penale cu art.127¹, 135¹ și 137¹ CP RM, precum și ale abrogării art.389-391 și 393 CP RM. Analiza conține multiple referiri la instrumentele internaționale în materie, precum și la Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013.

Cuvinte-cheie: *Legea nr.64/2013, dreptul internațional umanitar, Statutul CPI, Convențiile de la Geneva, genocid, infracțiuni contra umanității, infracțiuni de război.*

CONCEPTUAL ITEMS ON RECENT CHANGES MADE IN CHAPTERS I AND XVIII OF THE SPECIAL PART OF THE PENAL CODE

This article aims at investigating some of the amendments made by Law nr.64/2013, with special attention on their conceptual items. In particular, there were examined the changes to art.135 and art.137 PC RM. Also, there were analyzed the peculiarities and the effects by filling out the penal law with art.127¹, 135¹ and 137¹ PC RM, as well as the ones after the repeal of art.389-391 and 393 PC RM. The analysis contains multiple references to relevant international instruments and to the Explanatory part of the draft law underpinning the adoption of Law nr.64/2013.

Keywords: *Law nr.64/2013, the international humanitarian law, the CPI Statute, the Geneva Conventions, genocide, crimes against humanity, war crimes.*

La 04.04.2013 a fost adoptată Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului penal [4] (în continuare – Legea nr.64/2013). Amendamentele operate prin acest act legislativ se exprimă, printre altele, în următoarele:

- 1) în Capitolul XIII „Înțelesul unor termeni sau expresii în prezentul Cod” al Părții Generale a Codului penal, după art.127, a fost introdus art.127¹ „Persoana protejată de dreptul internațional umanitar”;
- 2) în Capitolul I „Infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război” al Părții Speciale a Codului penal au suportat modificări articolele: 135 „Genocidul”; 137 (având denumirea „Tratamente inumane” până la modificare și, respectiv, denumirea „Infracțiuni de război împotriva persoanelor” după modificare);
- 3) în același capitol al legii penale, după art.135, a fost introdus art.135¹ „Infracțiuni împotriva umanității”;
- 4) în Capitolul I al Părții Speciale a Codului penal, după art.137, a fost introdus art.137¹ „Infracțiuni de război împotriva proprietății și altor drepturi”;
- 5) în Capitolul XVIII „Infracțiuni militare” al Părții Speciale a Codului penal au fost abrogate articolele: 389 „Jefuirea celor căzuți pe câmpul de luptă”; 390 „Actele de violență asupra populației din zona operațiilor militare”; 391 „Încălcarea gravă a dreptului internațional umanitar în timpul conflictelor militare”.

În Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 se prezintă următoarele argumente în vederea operării amendamentelor enunțate *supra*: „Ca urmare a ratificării* Statutului Curții Penale Internaționale (CPI) [9] de către Republica Moldova, era necesară alinierea legislației penale naționale la standardele acestuia, în scopul facilitării exercitării propriei competențe și asigurării unei compatibilități depline între prevederile Statutului CPI și cele ale Codului penal al Republicii Moldova. Acest imperativ a fost de altfel recunoscut și de alte state care au ratificat Statutul CPI și care, fie au recurs la modificarea codurilor penale, fie au creat un Cod al infracțiunilor internaționale, așa cum este cazul Germaniei.

Totuși, la momentul ratificării, nu au fost operate modificările necesare în legea penală. Astfel, analizând prevederile legii penale naționale, putem constata că doar o parte din dispozițiile Statutului CPI își găsesc reflectare în Codul penal, în Capitolul I și în Capitolul XVIII din Partea Specială. Aceste prevederi au însă un

* Se are în vedere actul realizat prin adoptarea de către Parlamentul Republicii Moldova, la 09.09.2010, a Legii Republicii Moldova pentru ratificarea Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.190).

caracter mult prea general, iar în unele cazuri conțin prevederi eronate. Din aceste considerente, este evidentă necesitatea elaborării unui proiect de modificare și completare a Codului penal, care ar asigura conformitatea acestuia cu reglementările din Statutul CPI.

Concomitent, ținem să menționăm că necesitatea modificării legii penale (și anume, în partea ce reglementează infracțiunile de război și infracțiunea de genocid) derivă și din alte obligații internaționale pe care Republica Moldova și le-a asumat odată cu ratificarea Convențiilor de la Geneva din 1949*, a Protocoloalelor adiționale la acestea**, a Convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 1948***, precum și a altor tratate internaționale care interzic aplicarea unor metode sau mijloace de ducere a ostilităților.

Ratificând Convențiile de la Geneva și Protocoloalele adiționale la acestea, Republica Moldova și-a asumat obligația de a adopta orice măsură legislativă necesară pentru stabilirea sancțiunilor penale aplicabile persoanelor care au comis sau care au dat ordin să se comită oricare dintre infracțiunile grave prevăzute de Convențiile de la Geneva. Astfel, pentru implementarea efectivă a obligațiilor asumate, nu este suficientă însumarea globală a tuturor infracțiunilor de război într-un singur articol, fiind necesară o individualizare separată a fiecăreia. Acest fapt ar corespunde principiului clarității normelor juridice. De asemenea, dacă facem o analiză comparativă a prevederilor existente în Codul Penal (în Capitolul I și în Capitolul XVIII din Partea Specială) și a încălcărilor grave prevăzute de tratatele de drept internațional umanitar, putem constata că Codul Penal al Republicii Moldova, în redacția sa actuală, acoperă doar o mică parte din prevederile Convențiilor de la Geneva.

În ce privește Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, relevăm că în art.V al acesteia se prevede că părțile contractante se angajează să ia, în conformitate cu constituțiile lor, măsurile legislative necesare pentru asigurarea aplicării dispozițiilor Convenției și, mai ales, să prevadă sancțiuni penale eficace care să afecteze persoanele vinovate de genocid. Republica Moldova a prevăzut în Codul penal o componentă separată care incriminează genocidul (art.135 CP RM), însă redacția acesteia nu corespunde în totalitate prevederilor Convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid.

În scopul soluționării problemelor invocate mai sus și al creării premiselor pentru asigurarea respectării angajamentelor asumate de Republica Moldova odată cu ratificarea tratatelor din domeniul dreptului internațional umanitar, a fost elaborat proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Codului Penal al Republicii Moldova” [6].

În cele ce urmează vor fi examinate unele dintre amendamentele operate prin Legea nr.64/2013, punându-se accent pe reperele conceptuale ale acestora. Celelalte amendamente operate prin legea în cauză vor fi investigate în cadrul unui alt studiu.

1. După intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, art.135 CP RM are următorul cuprins:

„**Articolul 135. Genocidul**

Săvârșirea, cu intenția de a distruge, în întregime sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios, a uneia dintre următoarele fapte:

a) omorul membrilor grupului;

b) vătămarea integrității corporale sau a sănătății membrilor grupului;

* Se au în vedere: Convenția de la Geneva (I) pentru îmbunătățirea sortii răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie (Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.5. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.7-32); Convenția de la Geneva (II) pentru îmbunătățirea sortii răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate maritime (Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.5. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.33-54); Convenția de la Geneva (III) cu privire la tratamentul prizonierilor de război (Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.5. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.55-125); Convenția de la Geneva (IV) cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război (Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.5. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.126-188).

** Se au în vedere: Protocolul I adițional la Convențiile de la Geneva, semnate la 12.08.1949, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale, semnat la Geneva la 10.07.1977 (Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.5. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.189-258); Protocolul II adițional la Convențiile de la Geneva, semnate la 12.08.1949, referitor la protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional, semnat la Geneva la 10.07.1977 (Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.5. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.259-270); Protocolul III adițional la Convențiile de la Geneva, semnate la 12.08.1949, privind adoptarea unui semn distinctiv adițional, semnat la Geneva la 08.12.2005 (Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem (Protocol III). <http://www.icrc.org/ihl.nsf/full/615?opendocument> (Accesat: 27.07.2013).

*** Se are în vedere Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, adoptată la New York la 09.12.1948 (Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.1. – Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.100-104).

c) *supunerea grupului la condiții de existență de natură să ducă la distrugerea fizică, totală sau parțială, a acestuia;*

d) *impunerea de măsuri vizând împiedicarea nașterilor în cadrul grupului;*

e) *transferul forțat de copii aparținând unui grup în alt grup, se pedepsește cu închisoare de la 15 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață.*”

Amintim că, până la intrarea în vigoare a legii sus-menționate, cuprinsul art.135 CP RM era următorul:

„**Articolul 135. Genocidul**

Săvârșirea, în scopul de a nimici în totalitate sau în parte un grup național, etnic, rasial sau religios, a vreuneia din următoarele fapte:

a) *omorârea membrilor acestui grup;*

b) *atingerea gravă a integrității fizice sau mintale a membrilor grupului;*

c) *luarea de măsuri pentru scăderea natalității în sânul grupului;*

d) *traficul copiilor ce țin de grupul respectiv;*

e) *supunerea intenționată a grupului la condiții de existență care conduc la exterminarea lui fizică totală sau parțială,*

se pedepsește cu închisoare de la 16 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață.”

Analiza comparativă a celor două variante ale art.135 CP RM ne permite să remarcăm următoarele remanieri pe care le-a suportat dispoziția articolului în cauză și, implicit, componenta infracțiunii de genocid:

a) sintagma „cu intenția de a distruge” a substituit expresia „în scopul de a nimici”. Este o modificare inoportună, cu un obiectiv obscur. Această modificare sfidează terminologia specifică doctrinei penale: în realitate, în varianta în vigoare a art.135 CP RM, sintagma „cu intenția de a distruge” desemnează nu intenția de a comite infracțiunea de genocid, dar scopul infracțiunii date. În acest sens, în legătură cu semantismul expresiei „în scopul de a nimici” din varianta de până la modificarea art.135 CP RM, am menționat: „Cerința esențială este ca scopul urmărit de către subiectul infracțiunii de genocid să conștie în nimicirea, în totalitate sau în parte, a unui grup național, etnic, rasial sau religios – aspect specific care deosebește genocidul de alte infracțiuni, conferind intenției și un caracter calificat. În lipsa scopului menționat, fapta poate realiza conținutul unei alte infracțiuni (de exemplu, al infracțiunii prevăzute la art.145, 151 206 sau altele din Codul penal), însă nu al infracțiunii specificate la art.135 CP RM” [1];

b) la lit.a) art.135 CP RM, sintagma „omorul membrilor grupului” a înlocuit expresia „omorârea membrilor acestui grup”. Este o modificare justificată: până la intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, termenul „omorâre” era utilizat numai în art.135 CP RM. În celelalte cazuri (art.145, 155, 278, 278¹, 280 etc. din Codul penal), se utiliza (și/sau se utilizează) termenul „omor”. Modificarea examinată face să dispară orice îndoiele privind relația de concurență dintre norma specială (lit.a) art.135 CP RM) și norma generală (art.145 CP RM);

c) o remarcă similară poate fi făcută vizavi de substituirea, la lit.b) art.135 CP RM, a expresiei „atingerea gravă a integrității fizice sau mintale a membrilor grupului” prin sintagma „vătămarea integrității corporale sau a sănătății membrilor grupului”. Nu încapă nicio îndoială că, în contextul legii penale în vigoare, lit.b) art.135 CP RM este o normă specială față de art.151 CP RM;

d) sintagma „supunerea grupului la condiții de existență de natură să ducă la distrugerea fizică, totală sau parțială, a acestuia” din varianta în vigoare a lit.c) art.135 CP RM este nu altceva decât versiunea remaniată a expresiei „supunerea intenționată a grupului la condiții de existență care conduc la exterminarea lui fizică totală sau parțială” de la lit.e) art.135 CP RM, în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013.

În ambele cazuri, se are în vedere că membrii grupului național, etnic, rasial sau religios sunt supuși la condiții inumane de hrană, îmbrăcăminte, locuință, la strămutarea în locuri caracterizate prin condiții climatice, naturale, agroalimentare etc. nefavorabile; că sunt obligați să efectueze unele munci excesiv de obositoare; că nu sunt asigurați cu asistență sanitară sau cu asistență umanitară în condițiile unei calamități; că li se administrează unele medicamente sau tratamente medicale de natură să le pună în pericol existența fizică; că habitatul lor este expus contaminării bacteriologice, chimice sau radioactive; că li se interzice desfășurarea unei activități care reprezintă singura sursă de existență a grupului etc.;

e) în principiu, de aceeași natură este substituirea expresiei „luarea de măsuri pentru scăderea natalității în sânul grupului” de la lit.c) art.135 CP RM în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013 prin sintagma „impunerea de măsuri vizând împiedicarea nașterilor în cadrul grupului” din varianta în vigoare a lit.d) art.135 CP RM. În ambele cazuri, se are în vedere una dintre următoarele modalități faptice: interzicerea sau limitarea căsătoriilor; controlul forțat al nașterilor; interzicerea raporturilor sexuale; separarea forțată

a sexelor; suprimarea chimioterapeutică sau medicamentoasă a funcției sexuale; efectuarea sterilizării; mutarea organelor sexuale etc.;

f) sintagma „transferul forțat de copii aparținând unui grup în alt grup” din varianta în vigoare a lit.e) art.135 CP RM a succedat expresia „traficul copiilor ce țin de grupul respectiv” de la lit.d) art.135 CP RM în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013.

După această analiză comparativă, vom menționa că în Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 se arată: „În privința infracțiunii de genocid, în considerarea obligațiilor asumate de Republica Moldova prin ratificarea Convenției privind prevenirea și reprimarea crimei de genocid, art.135 CP RM a reluat practic textul art.II al Convenției. Totuși, acesta nu corespunde în totalitate prevederilor Convenției menționate *supra* și ale art.6 al Statutului CPI. Conform lit.d) art.6 al Statutului CPI și art.II al Convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, se consideră genocid aplicarea măsurilor vizând împiedicarea nașterilor în sânul unui grup național etnic, rasial sau religios, pe când lit.c) art.135 CP RM incriminează luarea măsurilor pentru scăderea natalității în sânul grupului. În cazul lit.d) art.135 CP RM, se incriminează traficul copiilor ce țin de un grup național, etnic, rasial sau religios, pe când lit.e) art.6 al Statutului CPI și lit.e) art.II al Convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid prevăd în calitate de infracțiune nu traficul, ci transferul forțat al copiilor dintr-un grup în altul. Astfel, modificările propuse la art.135 CP RM vizează o mai bună corelare a acestuia cu art.6 din Statutul CPI și cu art.II din Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid”.

Cu toate acestea, concluzia, care se profilează în legătură cu amendamentele operate la art.135 CP RM prin Legea nr.64/2013, este următoarea: nu se poate susține că, în comparație cu art.135 CP RM în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, varianta în vigoare a art.135 CP RM este mult mai apropiată de concepția noțiunii de genocid din art.II al Convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, precum și de concepția noțiunii de genocid din art.6 al Statutului CPI. Conform acestor reglementări, „genocidul se referă la oricare dintre actele menționate mai jos, comise cu intenția de a distruge, în totalitate sau numai în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios, cum ar fi: a) omorârea membrilor unui grup; b) atingerea gravă a integrității fizice sau mentale a membrilor unui grup; c) supunerea intenționată a grupului la condiții de existență care antrenează distrugerea fizică totală sau parțială; d) măsuri care vizează scăderea natalității în sânul grupului; e) transferarea forțată a copiilor dintr-un grup în altul” (art.II al Convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid); „prin crimă de genocid se înțelege oricare dintre faptele menționate mai jos, săvârșită cu intenția de a distruge, în întregime sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios, și anume: a) uciderea de membri ai grupului; b) vătămarea gravă a integrității fizice sau mintale privind membri ai grupului; c) supunerea cu intenție a grupului unor condiții de existență care să antreneze distrugerea lui fizică totală sau parțială; d) măsuri vizând împiedicarea nașterilor în sânul grupului; e) transferarea forțată de copii aparținând unui grup în alt grup” (art.6 al Statutului CPI).

Probabil, scopul adevărat al autorilor Legii nr.64/2013 a constat în compatibilizarea mai pronunțată a prevederilor art.135 CP RM cu prevederile conexe ale Codului penal. Excepția o constituie sintagma „transferul forțat de copii aparținând unui grup în alt grup” din varianta în vigoare a lit.e) art.135 CP RM. Totuși, această excepție este impusă de împrejurările specifice în care e comisă infracțiunea de genocid. Or, în cazul transferului forțat de copii aparținând unui grup național, etnic, rasial sau religios într-un alt asemenea grup, se creează condiții pentru ca victima să-și piardă calitățile demografice, caracteristice părinților ei, calități care nu se transmit ereditar. În aceste situații, ne aflăm în prezența distrugerii indirecte a grupului național, etnic, rasial sau religios, dar de data aceasta prin dislocarea sau dispersarea tinerei generații. Deloc întâmplător, transferul privește copiii, adică acele componente ale grupului care sunt susceptibile de a fi mai ușor rupte de la locul de origine.

De aceea, sintagma „transferul forțat de copii aparținând unui grup în alt grup” din varianta în vigoare a lit.e) art.135 CP RM este preferabilă expresiei „traficul copiilor ce țin de grupul respectiv” de la lit.d) art.135 CP RM în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013. În plus, utilizarea sintagmei „transferul forțat de copii aparținând unui grup în alt grup” demonstrează că lit.e) art.135 CP RM este o normă specială nu doar în raport cu art.206 CP RM dar și în raport cu art.164 sau 164¹ CP RM.

2. Prin Legea nr.64/2013, după art.135 CP RM, a fost introdus art.135¹ CP RM cu următorul cuprins:

„**Articolul 135¹.** *Infracțiuni împotriva umanității*

(1) *Săvârșirea, în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac, a uneia dintre următoarele fapte:*

- a) supunerea la sclavie sau traficul de ființe umane;
- b) deportarea sau transferarea forțată, cu încălcarea regulilor generale de drept internațional, a unor persoane aflate în mod legal pe teritoriul unde a fost lansat atacul;
- c) arestarea sau altă formă de privare de libertate fizică cu încălcarea regulilor generale de drept internațional;
- d) torturarea unei persoane aflate sub paza făptuitorului sau asupra căreia acesta exercită controlul în orice alt mod, cauzându-i vătămări grave integrității corporale sau sănătății, dureri sau suferințe psihice, ce depășesc consecințele sancțiunilor admise de dreptul internațional;
- e) violul, exploatarea sexuală, constrângerea la prostituție, detenția ilegală a unei femei rămase gravidă în mod forțat, în scopul modificării compoziției etnice a unei populații, sterilizarea forțată sau orice altă formă de violență sexuală;
- f) persecutarea unui grup sau a unei colectivități determinate, prin privare de drepturile fundamentale ale omului sau prin restrângerea exercitării acestor drepturi, pe motive de ordin politic, rasial, național, etnic, cultural, religios, sexual ori în funcție de alte criterii recunoscute ca inadmisibile în dreptul internațional;
- g) provocarea dispariției forțate a unei persoane, în scopul de a o sustrage de sub protecția legii, prin răpire, arestare sau deținere, la ordinul unui stat sau organizații politice ori cu autorizarea, sprijinul sau permisiunea acestora, urmate de refuzul de a admite că această persoană este privată de libertate sau de a furniza informații reale privind soarta care îi este rezervată ori locul unde se află, de îndată ce aceste informații au fost solicitate;

h) aplicarea practicilor de apartheid;

i) alte fapte inumane cu caracter similar ce cauzează cu intenție suferințe fizice sau psihice grave ori vătămări grave integrității corporale sau sănătății persoanei
se pedepsește cu închisoare de la 10 la 20 de ani.

(2) Săvârșirea, în condițiile indicate la alin.(1), a uneia dintre următoarele fapte:

a) omorul uneia sau mai multor persoane;

b) supunerea unei populații sau părți a acesteia, în scopul de a o distruge în tot sau în parte, la condiții de viață menite să determine distrugerea fizică a acesteia
se pedepsește cu închisoare de la 15 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață.”

În Codul penal al Republicii Moldova, în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, nu a existat un articol analog cu articolul 135¹. Despre oportunitatea completării legii penale autohtone cu un asemenea articol se menționează în Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013: „Din cauza absenței în legea penală a unor prevederi referitoare la crimele contra umanității, proiectul prevede completarea Codului penal cu articolul 135¹, care reia, într-o formă adaptată, prevederile art.7 din Statutul CPI, valorificând, astfel, definițiile anterioare expuse la lit.c) art.6 din Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg [7], la lit.c) art.5 din Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Orientul Îndepărtat (Tokio) [2], la art.5 din Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie [10] și la art.3 din Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Ruanda [11].

Textul propus sistematizează 11 acțiuni distincte care sunt considerate crime contra umanității, care, la rândul lor, au fost divizate în două categorii (corespunzătoare alineatelor (1) și (2)), în dependență de gravitatea faptelor incriminate. Față de art.7 din Statutul CPI, s-a renunțat la definirea termenilor în finalul articolului, fără a aduce astfel atingere principiului previzibilității și clarității legii. De asemenea, din textul Statutului CPI nu au fost preluate unele sintagme care nu au un sens clar în contextul legislației noastre. Cu titlu de exemplu ar putea fi menționată noțiunea de „sclavaj sexual”.

Într-adevăr, de exemplu, alin.1 art.7 „Crime împotriva umanității” al Statutului CPI stabilește: „În scopurile prezentului statut, prin crimă împotriva umanității se înțelege una dintre faptele menționate mai jos, când aceasta este comisă în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac: a) omorul; b) exterminarea; c) supunerea la sclavie; d) deportarea sau transferarea forțată de populație; e) întemnițarea sau altă formă de privare gravă de libertate fizică, cu violarea dispozițiilor fundamentale ale dreptului internațional; f) tortura; g) violul, sclavajul sexual, prostituția forțată, graviditatea forțată, sterilizarea forțată sau orice altă formă de violență sexuală de o gravitate comparabilă; h) persecutarea oricărui grup sau a oricărei colectivități identificabile din motive de ordin politic, rasial, național, etnic, cultural, religios sau sexual, în sensul art.3 al Statutului CPI, ori în funcție de alte criterii universal recu-

noscute ca inadmisibile în dreptul internațional, în corelare cu orice act prevăzut în prezentul paragraf sau orice crimă de competența CPI; i) disparițiile forțate de persoane; j) crima de apartheid; k) alte fapte inumane cu caracter analog cauzând cu intenție suferințe mari sau vătămări grave ale integrității fizice ori ale sănătății fizice sau mintale”.

Făcând o comparație între acest text și textul art.135¹ CP RM, remarcăm că la alin.1 art.7 al Statutului CPI nu este specificat traficul de ființe umane săvârșit în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac, faptă prevăzută la lit.a) alin.(1) art.135¹ CP RM.

Pe de altă parte, la lit.e) alin.(1) art.135¹ CP RM nu este nominalizat expres sclavajul sexual, ca faptă comisă în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac, faptă prevăzută la art.7 al Statutului CPI. Totuși, atât lit.e) alin.(1) art.135¹ CP RM, cât și art.7 al Statutului CPI conțin formula „sau orice altă formă de violență sexuală”. Astfel că diferența în cauză nu este una relevantă.

Relevant este faptul că în cele două alineate ale art.135¹ CP RM se face diferențierea, în planul gradului de pericol social, între faptele săvârșite în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac. La concret, pentru omorul uneia sau mai multor persoane (lit.a) alin.(2) art.135¹ CP RM) și pentru supunerea unei populații sau părți a acesteia, în scopul de a o distruge în tot sau în parte, la condiții de viață menite să determine distrugerea fizică a acesteia (lit.b) alin.(2) art.135¹ CP RM) răspunderea este mai aspră în comparație cu faptele prevăzute la alin.(1) art.135¹ CP RM.

Sintagma „în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac” din dispoziția art.135¹ CP RM este definitorie în vederea disocierii infracțiunilor împotriva umanității de infracțiunile conexe. Ce înseamnă „atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile”?

La lit.a) alin.2 art.7 al Statutului CPI se explică: „Prin „atac îndreptat împotriva unei populații civile” se înțelege comportamentul care constă în comiterea multiplă de acte vizate la articolul 1 împotriva oricărei populații civile, în aplicarea sau în sprijinirea politicii unui stat ori a unei organizații având ca scop un asemenea atac”.

Reiese că, în sensul art.135¹ CP RM, atacul generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile presupune că numărul cazurilor de supuneri la sclavie, violuri, exploatare sexuale, constrângeri la prostituție etc. trebuie să fie de două sau mai multe, pentru a intra sub incidența noțiunii „infracțiuni contra umanității”.

Utilizarea în sintagma „atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile” a conjuncției „sau” denotă că cele două criterii – „atac generalizat” și „atac sistematic” – sunt alternative, aceasta oferind un domeniu de aplicare comparativ mai larg în raport cu ipoteza când aceste criterii ar fi cumulative.

Adjectivul „generalizat” implică ideea de scară largă a atacului, precum și de un număr mare de persoane vizate.

La rândul său, adjectivul „sistematic” se referă la caracterul organizat al actelor de violență și la improbabilitatea exercitării lor aleatorii. El presupune că: 1) atacul constituie o parte a unei politici sistematice; 2) atacul este comis în aplicarea sau în sprijinirea politicii unui stat ori a unei organizații. Această politică nu trebuie să fie neapărat una explicită și nici să fie în mod necesar a unui stat. De asemenea, ea nu trebuie să fie concepută în mod obligatoriu la cel mai înalt nivel al aparatului de stat. Politica dată poate fi adoptată de către autoritățile locale ale statului sau chiar de către actorii non-statali, cum ar fi unitățile paramilitare, teroriștii sau alte persoane.

În concluzie, un atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile trebuie deosebit de actele aleatorii sau izolate de violență aplicate împotriva unei populații civile.

Mai precizăm că un atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile nu înseamnă neapărat un atac militar și nu trebuie să fie lansat necesarmente în legătură cu ostilitățile armate sau cu un conflict armat.

După această clarificare legată de circumstanțele săvârșirii infracțiunilor prevăzute la art.135¹ CP RM, să ne referim în parte la fiecare dintre infracțiunile împotriva umanității.

Astfel, la lit.a) alin.(1) art.135¹ CP RM se stabilește răspunderea pentru supunerea la sclavie sau traficul de ființe umane, săvârșit în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac.

La lit.c) alin.2 art.7 al Statutului CPI se explică: „Prin „supunere la sclavie” se înțelege fapta de a exercita asupra unei persoane unul sau ansamblul atributelor legate de dreptul de proprietate, inclusiv în cadrul traficului de ființe umane, în special de femei și copii”.

De asemenea, reieșind din art.167 CP RM, supunerea la sclavie se exprimă în punerea unei persoane în condiții în care o altă persoană exercită stăpânire asupra acesteia.

Noțiunea de trafic de ființe umane este cea definită în art.165 CP RM. Pentru a fi respectată regula fixată la alin.(2) art.3 CP RM, accentuăm că noțiunea „trafic de ființe umane” din art.135¹ CP RM nu poate include accepțiunea „trafic de copii”, așa cum aceasta este înțeleasă conform art.206 CP RM.

După caz, lit.a) alin.(1) art.135¹ CP RM reprezintă o normă specială față de art.165 sau art.167 CP RM. De aceea, aplicarea răspunderii pentru supunerea la sclavie sau pentru traficul de ființe umane, săvârșit în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac, exclude calificarea suplimentară în baza acestor norme generale.

La lit.b) alin.(1) art.135¹ CP RM se prevede răspunderea pentru deportarea sau transferarea forțată, cu încălcarea regulilor generale de drept internațional, a unor persoane aflate în mod legal pe teritoriul unde a fost lansat atacul, săvârșită în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac.

Dispoziția de la lit.d) alin.2 art.7 al Statutului CPI conține următoarea explicație: „Prin „deportare sau transfer forțat de populație” se înțelege fapta de a deplasa în mod forțat persoane, expulzându-le sau aplicând alte mijloace coercitive, din regiunea în care ele se află legal, fără motive admise în dreptul internațional”.

Observăm că, în comparație cu această normă, lit.b) alin.(1) art.135¹ CP RM cuprinde precizarea „a unor persoane aflate în mod legal pe teritoriul unde a fost lansat atacul”. Reiese că lit.b) alin.(1) art.135¹ CP RM nu poate fi aplicată dacă deportarea sau transferarea forțată, cu încălcarea regulilor generale de drept internațional, în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac, se comite asupra unor persoane aflate în mod ilegal pe teritoriul unde a fost lansat atacul.

Este necesar a preciza că diferența dintre deportare și transferarea forțată ține de lipsa sau prezența caracterului transfrontalier al faptei: deportarea presupune că este traversată frontiera unui stat, în timp ce transferarea forțată implică transferul unei sau mai multor persoane în limitele teritoriului aceluiași stat.

La lit.c) alin.(1) art.135¹ CP RM se stabilește răspunderea pentru arestarea sau altă formă de privare de libertate fizică cu încălcarea regulilor generale de drept internațional, săvârșită în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac.

Termenul „arestare” presupune oricare din următoarele ipostaze: 1) arestarea preventivă, ca măsură preventivă reglementată de art.185-187 din Codul de procedură penală; 2) arestarea la domiciliu, ca măsură preventivă reglementată de art.188 din Codul de procedură penală; 3) arestul contravențional, ca sancțiune contravențională reglementată de art.38 din Codul contravențional.

Întrucât, în contextul infracțiunii prevăzute la lit.c) alin.(1) art.135¹ CP RM, arestarea este săvârșită în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile, nu se are în vedere arestul privit ca sancțiune disciplinară aplicată față de militari în condițiile Legii Republicii Moldova cu privire la aprobarea Regulamentului disciplinei militare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 02.03.2007 [5].

Prin „altă formă de privare de libertate fizică (alta decât arestarea)” se înțelege împiedicarea victimei de a se deplasa conform voinței sale, de a-și alege liber locul aflării, de a comunica cu alte persoane atunci și așa cum ea dorește, pe calea izolării victimei în locul aflării ei permanente sau provizorii, loc în care ea a ajuns benevol, fără a fi deplasată din alt loc. Pentru calificarea faptei în baza lit.c) alin.(1) art.135¹ CP RM, nu are importanță dacă privare de libertate fizică se face într-un ghetou, într-un lagăr de concentrare, la domiciliu sau într-un alt loc.

În sensul prevederii de la lit.c) alin.(1) art.135¹ CP RM, prin „reguli generale de drept internațional” trebuie de înțeles tratatele internaționale, dreptul internațional și principiile generale de drept. Aceste reguli se referă la dreptul persoanei de a nu fi deținută arbitrar și la dreptul acesteia la un proces echitabil.

Aplicarea răspunderii în conformitate cu lit.c) alin.(1) art.135¹ CP RM exclude calificarea suplimentară în baza art.166 și 308 CP RM.

La lit.d) alin.(1) art.135¹ CP RM se prevede răspunderea pentru torturarea unei persoane aflate sub paza făptuitorului sau asupra căreia acesta exercită controlul în orice alt mod, cauzându-i vătămări grave integrității corporale sau sănătății, dureri sau suferințe psihice ce depășesc consecințele sancțiunilor admise de dreptul internațional, săvârșită în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac.

Potrivit lit.e) alin.2 art.7 al Statutului CPI, prin „tortură” se înțelege fapta de a cauza cu intenție durere sau suferințe acute, fizice sau mintale, unei persoane care se află sub paza sau controlul făptuitorului; înțelesul acestui termen nu se extinde la durerea sau suferințele rezultând exclusiv din sancțiuni legale, care sunt inerente acestor sancțiuni sau ocazionate de ele.

De asemenea, conform alin.(3) art.166¹ CP RM, tortură constituie orice faptă intenționată prin care se provoacă unei persoane o durere sau suferințe fizice sau psihice puternice cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a exercita presiune asupra ei sau asupra unei terțe persoane, sau din orice alt motiv, bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință este provocată de către o persoană publică sau de către o persoană care, *de facto*, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane.

În comparație cu infracțiunea prevăzută la alin.(3) art.166¹ CP RM, cea specificată la lit.d) alin.(1) art.135¹ CP RM presupune anumite trăsături individualizante: 1) victimă poate fi doar persoana aflată sub paza făptuitorului sau asupra căreia acesta exercită controlul în orice alt mod. Se are în vedere că victima își execută pedeapsa cu închisoarea sau este deținută într-o altă formă, sau este altfel privată sever de libertate fizică. Nu are importanță dacă făptuitorul este sau nu un funcționar public, nici dacă face sau nu parte din personalul militar; 2) implică producerea fie a vătămarilor grave ale integrității corporale sau sănătății, fie a durerilor sau suferințelor psihice ce depășesc consecințele sancțiunilor admise de dreptul internațional; 3) este săvârșită în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac.

Aplicarea răspunderii în baza lit.d) alin.(1) art.135¹ CP RM exclude calificarea suplimentară conform alin.(3) sau (4) art.166¹ CP RM.

Sub aspectul intensității, torturarea în sensul lit.d) alin.(1) art.135¹ CP RM depășește tratamentul inuman sau degradant, adică cauzarea intenționată a unei dureri sau a suferinței fizice ori psihice, care reprezintă tratament inuman ori degradant, de către o persoană publică sau de către o persoană care, *de facto*, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres ori tacit al unei asemenea persoane. De aceea, lit.d) alin.(1) art.135¹ CP RM nu se aplică în cazul tratamentului inuman sau degradant asupra unei persoane aflate sub paza făptuitorului sau asupra căreia acesta exercită controlul în orice alt mod, săvârșit în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac.

La lit.e) alin.(1) art.135¹ CP RM se stabilește răspunderea pentru violul, exploatarea sexuală, constrângerea la prostituție, detenția ilegală a unei femei rămase gravidă în mod forțat, în scopul modificării compoziției etnice a unei populații, sterilizarea forțată sau orice altă formă de violență sexuală, săvârșită în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac.

Noțiunea de viol trebuie înțeleasă așa cum aceasta este definită în art.171 CP RM. La rândul lor, noțiunile de exploatare sexuală și de constrângere la prostituție au înțelesul cunoscut din analiza infracțiunilor prevăzute la art.165 și 206 CP RM.

Sterilizarea forțată reprezintă una din formele de impunere de măsuri vizând împiedicarea nașterilor în cadrul unei populații. Ea presupune influențarea prin constrângere asupra corpului victimei, în vederea lipsiirii reversibile sau ireversibile (reușita intervenției de reversibilitate nu poate fi garantată) a acesteia de capacitatea de reproducere, cu păstrarea potenței sexuale și a apetitului sexual.

Înțelesul noțiunii „detenția ilegală a unei femei rămase gravidă în mod forțat, în scopul modificării compoziției etnice a unei populații” îl aflăm din lit.f) alin.2 art.7 al Statutului CPI: „Prin „graviditate forțată” se înțelege deținerea ilegală a unei femei însărcinate în mod forțat, cu intenția de a modifica compoziția etnică a unei populații sau de a comite alte violări grave ale dreptului internațional. Această definiție nu poate fi în niciun fel interpretată ca având o incidență asupra legilor naționale referitoare la graviditate”.

Din această definiție reiese că este irelevant dacă făptuitorului sau altcuiva i se datorează că victima a devenit gravidă. Important este ca făptuitorul să urmărească scopul de a modifica compoziția etnică a unei populații sau de a comite alte violări grave ale dreptului internațional.

În sensul lit.e) alin.(1) art.135¹ CP RM, prin „orice altă formă de violență sexuală” se are în vedere una dintre infracțiunile prevăzute la art.172-175¹ CP RM.

Aplicarea răspunderii conform lit.e) alin.(1) art.135¹ CP RM exclude calificarea suplimentară în baza art.165, 171, 172, 173, 174, 175, 175¹, 206 sau altora din Codul penal.

De asemenea, precizăm că prevederea de la lit.e) alin.(1) art.135¹ CP RM nu se extinde asupra acelor legislații interne care interzic avortul.

La lit.f) alin.(1) art.135¹ CP RM se prevede răspunderea pentru persecutarea unui grup sau a unei colectivități determinate, prin privare de drepturile fundamentale ale omului sau prin restrângerea exercitării acestor drepturi, pe motive de ordin politic, rasial, național, etnic, cultural, religios, sexual ori în funcție de alte criterii recunoscute ca inadmisibile în dreptul internațional, săvârșită în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac.

La lit.g) alin.2 art.7 al Statutului CPI se explică: „Prin „persecuție” se înțelege denegarea cu intenție și grav de drepturi fundamentale cu violarea dreptului internațional, din motive legate de identitatea grupului sau colectivității care face obiectul acesteia”.

În cazul dat, victima infracțiunii este nu un individ oarecare, dar parte a unui grup sau a unei colectivități determinate. Așadar, în conștiința făptuitorului, grupul sau colectivitatea persecutată trebuie să fie identificabile în baza unor criterii obiective. Aceste criterii sunt prezentate exemplificativ în dispoziția de la lit.f) alin.(1) art.135¹ CP RM: „politic, rasial, național, etnic, cultural, religios, sexual ori... alte criterii recunoscute ca inadmisibile în dreptul internațional”.

La lit.g) alin.(1) art.135¹ CP RM se stabilește răspunderea pentru provocarea dispariției forțate a unei persoane, în scopul de a o sustrage de sub protecția legii, prin răpire, arestare sau deținere, la ordinul unui stat sau organizații politice ori cu autorizarea, sprijinul sau permisiunea acestora, urmate de refuzul de a admite că această persoană este privată de libertate sau de a furniza informații reale privind soarta care îi este rezervată ori locul unde se află, de îndată ce aceste informații au fost solicitate, săvârșită în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac.

În conformitate cu lit.i) alin.2 art.7 al Statutului CPI, prin „dispariții forțate de persoane” se înțelege cazurile în care persoanele sunt arestate, deținute sau răpite de către un stat ori o organizație politică sau cu autorizarea, sprijinul ori asentimentul acestui stat sau al acestei organizații, care refuză apoi să admită că aceste persoane sunt private de libertate sau să dezvăluie soarta care le este rezervată ori locul unde se află, cu intenția de a le scoate de sub protecția legii pe o perioadă prelungită.

Aplicarea răspunderii potrivit lit.g) alin.(1) art.135¹ CP RM exclude calificarea suplimentară în baza art.164 sau 308 CP RM.

La lit.h) alin.(1) art.135¹ CP RM se prevede răspunderea pentru aplicarea practicilor de apartheid în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac.

La lit.h) alin.2 art.7 al Statutului CPI se arată: „Prin „crima de apartheid” se înțelege faptele inumane analoge celor vizate la alineatul 1, comise în cadrul unui regim instituționalizat de oprire sistematică și de dominare a unui grup rasial asupra oricărui alt grup rasial sau oricărui alte grupuri rasiale și cu intenția de a menține acest regim”.

În principal, însă nu exclusiv, infracțiunea prevăzută la lit.h) alin.(1) art.135¹ CP RM se poate exprima în segregarea rasială în domeniile de educație, de îngrijire medicală, de alegere a muncii etc.

La lit.i) alin.(1) art.135¹ CP RM se stabilește răspunderea pentru alte fapte inumane cu caracter similar ce cauzează cu intenție suferințe fizice sau psihice grave ori vătămări grave integrității corporale sau sănătății persoanei, săvârșite în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac.

Prevederea de la lit.i) alin.(1) art.135¹ CP RM este una „de rezervă” față de prevederile de la lit.a)-h) alin.(1) art.135¹ CP RM. Pentru a deosebi infracțiunea prevăzută la lit.i) alin.(1) art.135¹ CP RM de infracțiunile conexe, propunem următoarele criterii de particularizare a acesteia: 1) ea se exprimă în alte fapte inumane (altele decât cele specificate la lit.a)-h) alin.(1) art.135¹ CP RM), având totuși un caracter similar cu infracțiunile prevăzute la lit.a)-h) alin.(1) art.135¹ CP RM; 2) ea cauzează cu intenție suferințe fizice sau psihice grave ori vătămări grave integrității corporale sau sănătății persoanei; 3) ea este săvârșită în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac.

La lit.a) alin.(2) art.135¹ CP RM se prevede răspunderea pentru omorul uneia sau mai multor persoane, săvârșit în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac.

Lit.a) alin.(2) art.135¹ CP RM este o normă specială în raport cu art.145 CP RM. Aplicarea răspunderii conform lit.a) alin.(2) art.135¹ CP RM exclude calificarea suplimentară în baza art.145 CP RM.

La lit.b) alin.(2) art.135¹ CP RM se stabilește răspunderea pentru supunerea unei populații sau părți a acesteia, în scopul de a o distruge în tot sau în parte, la condiții de viață menite să determine distrugerea fizică a acesteia, săvârșită în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac.

În corespundere cu lit.b) alin.2 art.7 al Statutului CPI, prin „exterminare” se înțelege îndeosebi fapta de a impune cu intenție condiții de viață, cum ar fi privarea de acces la hrană și la medicamente, cu scopul de a antrena distrugerea unei părți a populației.

O altă precizare privind natura juridică a infracțiunii specificate la lit.b) alin.(2) art.135¹ CP RM o găsim în Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013: „În ceea ce privește fapta prevăzută la lit.b) alin.(2) art.135¹ CP RM, la o primă analiză, aceasta pare a se suprapune cu conținutul infracțiunii de genocid. Însă, concursul de norme este unul aparent, căci – deși, sub aspectul laturii obiective, cele două infracțiuni sunt asemănătoare – conduita incriminată în ipoteza genocidului privește doar anumite grupuri, individualizate pe baza unor criterii expres prevăzute (rasial, etnic, religios etc.). În schimb, în cazul infracțiunilor contra umanității, grupurile vor fi individualizate pe baza unor criterii politice sau sociale”.

3. Prin Legea nr.64/2013 s-a stabilit ca art.137 CP RM să aibă următorul cuprins:

„**Articolul 137. Infracțiuni de război împotriva persoanelor**

(1) Săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu caracter internațional, a uneia dintre următoarele fapte:

a) constrângerea, prin violență sau amenințare, a uneia sau mai multor persoane prevăzute la lit.a) art.127¹ la înrolare în forțele armate inamice;

b) constrângerea cetățenilor părții inamice să ia parte la operațiunile militare îndreptate împotriva țării lor, chiar dacă ei erau înrolați în forțele armate ale acestei părți inamice înainte de începerea conflictului armat;

c) menținerea ilegală în detenție sau întârzierea nejustificată a repatrierii uneia sau mai multor persoane prevăzute la lit.a) art.127¹;

d) transferarea, în mod direct sau indirect, de către un agent al părții ocupante, a unei părți a populației civile căreia el îi aparține, în teritoriul ocupat, deportarea sau transferarea de către acesta în interiorul sau în afara teritoriului ocupat a întregii populații civile din acest teritoriu sau a unei părți a acesteia se pedepsește cu închisoare de la 3 la 10 ani.

(2) Expunerea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a unei persoane protejate de dreptul internațional umanitar la un pericol de moarte sau de vătămare gravă a sănătății prin:

a) efectuarea experiențelor de orice fel, care nu sunt determinate de un tratament medical, terapeutic, spitalicesc, cu privire la care persoana nu a consimțit în mod voluntar, expres și prealabil și care nu sunt efectuate în interesul acesteia;

b) prelevarea de țesuturi sau organe în scopul transplantului, cu excepția prelevării de sânge sau piele efectuate în scop terapeutic în conformitate cu principiile medicale general recunoscute și cu consimțământul voluntar, expres și prealabil al persoanei;

c) supunerea la metode de tratament nerecunoscute medical, fără ca acestea să fie necesare pentru sănătatea persoanei și fără ca ea să fi consimțit în mod voluntar, expres și prealabil,

se pedepsește cu închisoare de la 8 la 12 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 3 la 5 ani.

(3) Săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, împotriva uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar a uneia dintre următoarele fapte:

a) cauzarea cu intenție de suferințe fizice sau psihice grave ori vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății;

b) aplicarea torturii sau supunerea la tratamente inumane ori degradante, precum și mutilarea;

c) violul, exploatarea sexuală, constrângerea la prostituție, detenția ilegală a unei femei rămase gravidă în mod forțat, în scopul modificării compoziției etnice a unei populații, sterilizarea forțată sau orice altă acțiune violentă cu caracter sexual;

d) luarea de ostatici;

e) deportarea sau transferarea forțată, cu încălcarea regulilor generale de drept internațional, a unor persoane aflate în mod legal pe teritoriul unde are loc conflictul armat;

f) recrutarea și încorporarea copiilor care nu au împlinit vârsta de 18 ani în forțele armate naționale, precum și determinarea acestora, prin orice mijloace, să participe activ la operațiuni militare;

g) privarea de dreptul de a fi judecată de către o instanță legal constituită și imparțială, pronunțarea condamnării sau executarea acesteia fără respectarea unei proceduri legale și imparțiale, care să ofere garanțiile impuse de dreptul internațional,

se pedepsește cu închisoare de la 10 la 20 de ani.

(4) Săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a omorului uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar

se pedepsește cu închisoare de la 15 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață.”

Prin aceeași lege, după art.137 CP RM, au fost introduse art.137¹-137⁴ CP RM cu următorul cuprins:

„**Articolul 137¹**. *Infrațiuni de război împotriva proprietății și altor drepturi*

(1) Săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a uneia dintre următoarele fapte:

a) distrugerea, însușirea sau confiscarea de bunuri ale părții inamice, cu încălcarea dreptului internațional și fără ca aceasta să fie justificată de necesitățile militare;

b) jefuirea unei localități, inclusiv a celei luate cu asalt

se pedepsește cu închisoare de la 3 la 10 ani.

(2) Declararea, în cadrul unui conflict armat cu caracter internațional, ca fiind stinse, suspendate sau inadmisibile în justiție drepturile și acțiunile unuia sau mai multor cetățeni ai părții inamice

se pedepsește cu închisoare de la 5 la 10 ani.

(3) Jefuirea pe câmpul de luptă a morților sau a răniților săvârșită în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional

se pedepsește cu închisoare de la 8 la 15 ani”.

De asemenea, prin Legea nr.64/2013, după art.127 CP RM a fost introdus art.127¹ CP RM cu următorul cuprins:

„**Articolul 127¹**. *Persoana protejată de dreptul internațional umanitar*

Prin persoană protejată de dreptul internațional umanitar se înțelege:

a) într-un conflict armat cu caracter internațional: orice persoană protejată în sensul Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor de război și al Protocolului adițional I din 8 iunie 1977 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, în special bolnavii, răniții, naufragiații, prizonierii de război și persoanele civile;

b) într-un conflict armat fără caracter internațional: orice persoană protejată în sensul art.3 comun al Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 și în sensul Protocolului adițional II din 8 iunie 1977 privind protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional (bolnavii, răniții, naufragiații, persoanele care nu participă direct la operațiunile militare și care se găsesc sub puterea părții inamice);

c) într-un conflict armat cu sau fără caracter internațional: membrii forțelor armate și combatanții părții inamice care au depus armele sau care, din orice altă cauză, nu se mai pot apăra și care nu se află sub puterea părții inamice.”

Nu în ultimul rând, prin aceeași lege, art.389-391 CP RM au fost abrogate.

Amintim că, până la intrarea în vigoare a legii sus-menționate, art.137, 389-391 CP RM aveau următorul cuprins:

„**Articolul 137**. *Tratamente inumane*

(1) Supunerea, prin orice metode, la tortură sau tratamente inumane pentru a cauza în mod intenționat mari suferințe sau vătămări grave integrității corporale sau sănătății răniților, bolnavilor, prizonierilor, persoanelor civile, membrilor personalului sanitar civil sau al Crucii Roșii și al organizațiilor asimilate acesteia, naufragiaților, precum și oricărei alte persoane căzute sub puterea adversarului, ori supunerea acestora la experiențe medicale, biologice sau științifice care nu sunt justificate de un tratament medical în interesul lor

se pedepsește cu închisoare de la 8 la 15 ani.

(2) Săvârșirea față de persoanele indicate la alin.(1) a uneia dintre următoarele fapte:

a) constrângerea de a îndeplini serviciul militar în forțele armate ale adversarului;

b) luarea de ostatici;

c) deportarea;

d) dislocarea sau lipsirea de libertate fără temei legal;

e) condamnarea de către o instanță de judecată constituită în mod ilegal fără judecată prealabilă și fără respectarea garanțiilor juridice fundamentale prevăzute de lege

se pedepsește cu închisoare de la 12 la 20 de ani.

(3) Torturarea, mutilarea, exterminarea sau executarea fără o judecată legală a persoanelor menționate la alin.(1)

se pedepsește cu închisoare de la 16 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață”;

„**Articolul 389.** Jefuirea celor căzuți pe câmpul de luptă

Jefuirea celor căzuți pe câmpul de luptă

se pedepsește cu închisoare de la 16 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață”;

„**Articolul 390.** Actele de violență asupra populației din zona operațiilor militare

Tâlhăria, actele de violență, nimicirea sau luarea ilegală de bunuri sub pretextul necesităților de război, săvârșite față de populația din zona operațiilor militare

se pedepsește cu închisoare de la 16 la 25 de ani sau cu detențiune pe viață”;

„**Articolul 391.** Încălcarea gravă a dreptului internațional umanitar în timpul conflictelor militare

Încălcarea gravă a dreptului internațional umanitar în timpul conflictelor militare internaționale sau interne, soldată cu urmări grave,

se pedepsește cu închisoare de la 16 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață”.

Analiza comparativă a textului reglementărilor penale relevante de până la intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013 și a textului reglementărilor penale relevante de după intrarea în vigoare a legii în cauză ne permite să remarcăm următoarele remanieri:

a) în mare parte, se poate susține că art.137 CP RM în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013 ar fi prototipul art.137 CP RM în varianta de după intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013.

Modificările operate la art.137 CP RM demonstrează intenția de compatibilizare mai pronunțată a acestuia cu reglementările internaționale în materie. Drept confirmare, în Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 se explică: „În Capitolul I din Partea Specială a Codului penal există doar câteva prevederi care se încadrează în categoria crimelor de război (de exemplu, art.137 CP RM). Totuși, toate aceste prevederi reprezintă nu altceva decât o încercare de incriminare globală a încălcărilor grave ale dreptului internațional umanitar în doar câteva articole... Lista acțiunilor incriminate de prevederile sus-menționate nu corespunde nici pe departe cu lista încălcărilor grave prevăzută de Convențiile de la Geneva și de protocoalele adiționale la acestea, nici cu cea a crimelor de război prevăzute de art.8 al Statutului CPI”.

Într-adevăr, stabilirea la art.137 CP RM a răspunderii pentru faptele reunite sub denumirea marginală de infracțiuni de război împotriva persoanelor este urmarea ratificării de către Republica Moldova a celor patru Convenții de la Geneva. În acord cu art.3 din toate aceste convenții, sunt și rămân prohibite, oricând și oriunde, cu privire la persoanele căzute sub puterea adversarului: a) atingerile aduse vieții și integrității corporale, mai ales omorul sub toate formele, mutilările, cruzimile, torturile și chinurile; b) luările de ostatici; c) atingerile aduse demnității persoanelor, mai ales tratamentele umilitoare și înjositoare; d) condamnările pronunțate și execuțiile efectuate fără o judecată prealabilă, dată de un tribunal constituit în mod regulat, însoțită de garanții judiciare recunoscute ca indispensabile de către popoarele civilizate.

De asemenea, potrivit art.4 al Protocolului II adițional la Convențiile de la Geneva, toate persoanele care nu participă în mod direct la ostilități sau care nu mai participă la acestea, indiferent că sunt sau nu private de libertate, au dreptul să le fie respectată persoana lor. Ele vor fi tratate cu umanitate în toate împrejurările, fără nicio diferențiere cu caracter nefavorabil. Este interzis să se ordone să nu mai fie supraviețuitori. Fără încălcarea caracterului general al dispozițiilor precedente, următoarele acte cu privire la persoanele care nu participă în mod direct la ostilități sau care nu mai participă la acestea, indiferent că sunt sau nu private de libertate, sunt și vor fi interzise în orice timp și loc: a) atentatele împotriva vieții, sănătății și integrității fizice și morale a persoanelor, în special omuciderea și actele de cruzime ca tortura, mutilările sau orice formă de pedeapsă corporală; b) pedepsele colective; c) luarea de ostatici etc.

Se poate susține că, sub imperiul legii penale în vigoare, în cea mai mare parte, prevederile cuprinse în art.137 CP RM sunt conforme cu dispozițiile cuprinse în instrumentele internaționale sus-menționate și în alte reglementări juridice internaționale adoptate cu privire la protejarea anumitor categorii de persoane pe timpul conflictului armat sau al acțiunilor militare;

b) o primă modificare se referă la desemnarea victimei infracțiunilor specificate la art.137 CP RM, după caz, prin sintagma „persoana prevăzută la lit.a) art.127¹” sau prin sintagma „persoana protejată de dreptul internațional umanitar”^{*}.

În acest mod, s-a renunțat la locuțiunea greoaie „răniți, bolnavi, prizonieri, persoanele civile, membrii personalului sanitar civil sau al Crucii Roșii și al organizațiilor asimilate acestora, naufragiați, precum și oricare alte persoane căzute sub puterea adversarului”, care a fost utilizată în art.137 CP RM în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013.

În plus, caracteristicile victimei unei sau altei infracțiuni prevăzute la art.137 CP RM au fost adaptate în funcție de lipsa sau prezența caracterului internațional al conflictului armat. Înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, nu s-a făcut nici o distincție între conflictul armat cu caracter internațional și conflictul armat fără caracter internațional, în al cărui context erau comise încălcările grave ale dreptului internațional umanitar;

c) la *lit.a) alin.(1) art.137 CP RM* se stabilește răspunderea pentru săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu caracter internațional, a faptei de constrângere, prin violență sau amenințare, a uneia sau mai multor persoane prevăzute la lit.a) art.127¹ CP RM la înrolare în forțele armate inamice.

Pentru comparație, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, la lit.a) alin.(2) art.137 CP RM se prevedea răspunderea pentru săvârșirea față de persoanele indicate la alin.(1) art.137 CP RM a faptei de constrângere la îndeplinirea serviciului militar în forțele armate ale adversarului.

Astfel, conform legii penale în vigoare: 1) constrângerea vizează nu îndeplinirea serviciului militar în forțele armate ale adversarului, dar înrolarea în forțele armate inamice; 2) constrângerea poate adopta nu oricare natură, ea putându-se concretiza numai în violență sau în amenințare;

d) la *lit.b) alin.(1) art.137 CP RM* se prevede răspunderea pentru săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu caracter internațional, a faptei de constrângere a cetățenilor părții inamice să ia parte la operațiunile militare îndreptate împotriva țării lor, chiar dacă ei erau înrolați în forțele armate ale acestei părți inamice înainte de începerea conflictului armat.

Deosebiri dintre infracțiunea specificată la lit.a) alin.(1) art.137 CP RM și cea prevăzută la lit.b) alin.(1) art.137 CP RM constau în următoarele: 1) în cazul primei infracțiuni, constrângerea vizează înrolarea uneia sau mai multor persoane prevăzute la lit.a) art.127¹ CP RM în forțele armate inamice; în cazul celei de-a doua infracțiuni, constrângerea vizează participarea cetățenilor părții inamice la operațiunile militare îndreptate împotriva țării lor; 2) în cazul primei infracțiuni, situația-premisă o constituie întotdeauna faptul că numele victimei nu figurează pe rolul, în registrul, în efectivul forțelor armate inamice; în cazul celei de-a doua infracțiuni, este posibil ca, înainte de comiterea infracțiunii, numele victimei să figureze pe rolul, în registrul, în efectivul forțelor armate inamice.

Din Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 aflăm: „Lit.a) și b) alin.(1) art.137 CP RM transpun în legislația penală națională prevederile art.51 din Convenția a IV-a de la Geneva, ale art.49-57 din Convenția a III-a de la Geneva, precum și ale lit.h) art.23 din Anexa la Convenția a IV-a de la Haga din 1907 referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru [3], care interzic constrângerea persoanelor protejate să servească în forțele sale armate sau auxiliare. Nu în ultimul rând, este vorba și de art.130 din Convenția a III-a de la Geneva și de art.147 din Convenția a IV-a de la Geneva (care raportează aceste acțiuni la categoria de infracțiuni de război), precum și de pct.(v) lit.a) și de pct.(xv) lit.b) alin.2 art.8 din Statutul CPI”;

e) la *lit.c) alin.(1) art.137 CP RM* se stabilește răspunderea pentru săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu caracter internațional, a faptei de menținere ilegală în detenție sau întârziere nejustificată a repatrierii uneia sau mai multor persoane prevăzute la lit.a) art.127¹ CP RM.

Înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, în art.137 CP RM nu a existat o prevedere analoagă. În Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 se arată: „Lit.c) alin.(1) art.137 CP RM își are corespondentul în dispozițiile de la lit.b) alin.4 art.85 al Protocolului I adițional la Convențiile de la Geneva, precum și de la pct.(vii) lit.a) alin.2 art.8 din Statutul CPI, care consideră „detenția ilegală” crimă de război. Este necesar să se precizeze că art.3 comun al Convențiilor de la Geneva, precum și Protocoalele adi-

* În Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 se menționează: „Oportunitatea completării Codului penal cu art.127¹ derivă nemijlocit din necesitatea asigurării unei interpretări uniforme a noțiunii de persoană protejată de dreptul internațional umanitar, utilizată pe larg în modificările propuse la Codul penal (art.137, 137³)”.

ționale I și II la aceste convenții solicită aplicarea unui tratament uman față de toate persoanele care nu mai participă la ostilități, lipsirea de libertate fără temei legal a acestora fiind incompatibilă cu această cerință”.

Este cazul de precizat că aplicarea răspunderii în corespundere cu lit.c) alin.(1) art.137 CP RM exclude calificarea suplimentară în baza art.166 CP RM;

f) la *lit.d) alin.(1) art.137 CP RM* se prevede răspunderea pentru săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu caracter internațional, a faptei de transferare, în mod direct sau indirect, de către un agent al părții ocupante, a unei părți a populației civile căreia el îi aparține, în teritoriul ocupat, deportarea sau transferarea de către acesta în interiorul sau în afara teritoriului ocupat a întregii populații civile din acest teritoriu sau a unei părți a acesteia.

De menționat că, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, la lit.c) alin.(2) art.137 CP RM se stabilea răspunderea pentru deportarea răniților, a bolnavilor, a prizonierilor, a persoanelor civile, a membrilor personalului sanitar civil sau al Crucii Roșii și al organizațiilor asimilate acesteia, a naufragaților, sau a oricărei alte persoane căzute sub puterea adversarului; la lit.d) alin.(2) art.137 CP RM era incriminată, printre altele, fapta de dislocare a răniților, a bolnavilor, a prizonierilor, a persoanelor civile, a membrilor personalului sanitar civil sau al Crucii Roșii ori al organizațiilor asimilate acesteia, a naufragaților, sau a oricărei alte persoane căzute sub puterea adversarului.

Din Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 aflăm: „Prevederea de la lit.d) alin.(1) art.137 CP RM stabilește răspunderea doar pentru prima categorie de infracțiuni de război reglementate de lit.a) alin.4 art.85 al Protocolului I adițional la Convențiile de la Geneva, precum și de pct.(viii) lit.b) alin.2 art.8 din Statutul CPI. Astfel, vor cădea sub incidența acestei prevederi transferul direct sau indirect de către puterea ocupantă al unei părți a populației sale civile pe teritoriul ocupat, ori deportările sau transferul populației sau a unei părți a acesteia în cadrul ori în afara teritoriului ocupat. Totuși, deportările sau transferul populației sau al unei părți a acesteia în cadrul ori în afara teritoriului ocupat vor fi considerate legale în momentul în care acestea sunt justificate de necesitatea asigurării securității populației sau de anumite necesități militare”;

g) la *lit.a) alin.(2) art.137 CP RM* se stabilește răspunderea pentru expunerea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a unei persoane protejate de dreptul internațional umanitar la un pericol de moarte sau de vătămare gravă a sănătății prin efectuarea experiențelor de orice fel, care nu sunt determinate de un tratament medical, terapeutic, spitalicesc, cu privire la care persoana nu a consimțit în mod voluntar, expres și prealabil și care nu sunt efectuate în interesul acesteia.

Amintim că, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, la alin.(1) art.137 CP RM se prevedea răspunderea, printre altele, pentru supunerea răniților, a bolnavilor, a prizonierilor, a persoanelor civile, a membrilor personalului sanitar civil sau al Crucii Roșii ori al organizațiilor asimilate acesteia, a naufragaților, sau a oricărei alte persoane căzute sub puterea adversarului la experiențe medicale, biologice sau științifice care nu sunt justificate de un tratament medical în interesul lor;

h) la *lit.b) alin.(2) art.137 CP RM* se prevede răspunderea pentru expunerea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a unei persoane protejate de dreptul internațional umanitar la un pericol de moarte sau de vătămare gravă a sănătății prin prelevarea de țesuturi sau organe în scopul transplantului, cu excepția prelevării de sânge sau piele efectuate în scop terapeutic în conformitate cu principiile medicale general recunoscute și cu consimțământul voluntar, expres și prealabil al persoanei.

Această dispoziție din legea penală în vigoare nu-și găsește un corespondent în art.137 CP RM în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013.

Aplicarea răspunderii conform lit.b) alin.(2) art.137 CP RM exclude calificarea suplimentară în baza art.158 CP RM;

i) la *lit.c) alin.(2) art.137 CP RM* se prevede răspunderea pentru expunerea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a unei persoane protejate de dreptul internațional umanitar la un pericol de moarte sau de vătămare gravă a sănătății prin supunerea la metode de tratament nerecunoscute medical, fără ca acestea să fie necesare pentru sănătatea persoanei și fără ca ea să fi consimțit în mod voluntar, expres și prealabil.

Nici această dispoziție din legea penală în vigoare nu-și găsește un corespondent în art.137 CP RM în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013.

Referitor la toate cele trei infracțiuni specificate la alin.(2) art.137 CP RM, în Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 se menționează: „La alin.(2) art.137 CP RM se incriminează

supunerea unei persoane protejate la mutilări, experiențe medicale, biologice sau științifice care nu sunt justificate de un tratament medical, dispensar sau spitalicesc, nici efectuate în interesul acestei persoane și care pot atrage moartea acesteia sau îi pune grav sănătatea în pericol, fapte considerate infracțiuni de război potrivit pct.(ii) lit.a), pct.(x) lit.b) și pct.(i) și (xi) lit.c) art.8 al Statutului CPI, de art.3 comun al Convențiilor de la Geneva, de art.50 din Convenția I de la Geneva, de art.51 din Convenția a II-a de la Geneva, de art.13 și 140 din Convenția a III-a de la Geneva, de art.32 și 147 din Convenția a IV-a de la Geneva, de lit.a) alin.2 art.11 și pct.(iv) lit.a) alin.2 art.75 din Protocolul I adițional la Convențiile de la Geneva, precum și de lit.a) alin.2 art.4 din Protocolul II adițional la Convențiile de la Geneva.

Suplimentar, față de textul corespondent din Statutul CPI, ce face referire la experiențe medicale neconsimțite și nemotivate de un tratament medical. Alin.(2) art.137 CP RM detaliază aceste aspecte și adaugă elemente de protecție suplimentară a persoanei, și anume: prelevarea de țesuturi sau organe (lit.b)); supunerea la metode de tratament nerecunoscute medical (lit.c)). Aceste elemente sunt preluate din lit.b) și c) alin.(2) art.11 al Protocolului I adițional la Convențiile de la Geneva. Deși acesta se referă doar la protecția victimelor conflictelor armate internaționale, în considerarea evoluției dreptului internațional cutumiar, sfera protecției s-a extins asupra victimelor conflictelor armate fără caracter internațional, aspect recepționat din prevederile Statutului CPI (pct.(xi) lit.e) alin.2 art.8”;

j) la *lit.a) alin.(3) art.137 CP RM* se stabilește răspunderea pentru săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, împotriva uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar a faptei de cauzare cu intenție de suferințe fizice sau psihice grave ori vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății.

Este de menționat că, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, la alin.(1) art.137 CP RM, era incriminată, printre altele, fapta de supunere, prin orice metode, la tortură sau tratamente inumane pentru a cauza în mod intenționat mari suferințe sau vătămări grave integrității corporale sau sănătății răniților, bolnavilor, prizonierilor, persoanelor civile, membrilor personalului sanitar civil sau al Crucii Roșii și al organizațiilor asimilate acesteia, naufragiaților, precum și oricărei alte persoane căzute sub puterea adversarului. Într-o anumită măsură, această faptă poate fi considerată prototip al infracțiunii prevăzute la lit.a) alin.(3) art.137 CP RM.

În Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 se explică: „Textul alin.(3) art.137 CP RM se referă la acele fapte care sunt prevăzute de art.3 comun al Convențiilor de la Geneva și care sunt interzise de alin.2 art.8 al Statutului CPI. În mod firesc, persoana protejată nu mai este acum prizonierul de război sau populația civilă, ci persoana protejată de dreptul internațional umanitar conform lit.a)-c) 127¹ CP RM.

În mod particular, prevederile de la lit.a) alin.(3) art.137 CP RM își găsesc corespondentul în pct.(iii) lit.a) alin.2 art.8 al Statutului de la Roma (care incriminează fapta de a cauza cu intenție suferințe mari sau de a vătăma grav integritatea fizică sau sănătatea), precum și în art.3 comun din Convențiile de la Geneva (care interzice atingerile aduse vieții și integrității corporale). De asemenea, cauzarea de suferințe mari sau vătămarea gravă a integrității fizice sau sănătății este interzisă de alte prevederi concrete ale art.13 din Convenția a III-a de la Geneva și ale art.32 din Convenția a IV-a de la Geneva. Mai mult, interdicția vătămării integrității fizice și corporale este de fapt o garanție fundamentală stabilită de normele dreptului internațional umanitar pentru persoanele civile și persoanele care nu mai iau parte la ostilități, fiind prevăzută de alin.2 art.75 din Protocolul I adițional la Convențiile de la Geneva, precum și de alin.2 art.4 din Protocolul II adițional la Convențiile de la Geneva”.

Aplicarea răspunderii în conformitate cu lit.a) alin.(3) art.137 CP RM (atunci când infracțiunea corespunzătoare se concretizează în săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, împotriva uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar a faptei de vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății) exclude calificarea suplimentară în baza art.151 CP RM;

k) la *lit.b) alin.(3) art.137 CP RM* se prevede răspunderea pentru săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, împotriva uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar a faptei de aplicare a torturii sau de supunere la tratamente inumane ori degradante, precum și mutilare.

Așa cum am consemnat *supra*, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, la alin.(1) art.137 CP RM era incriminată, printre altele, fapta de supunere, prin orice metode, la tortură sau la tratamente inumane pentru a cauza în mod intenționat mari suferințe sau vătămări grave integrității corporale sau sănătății răniți-

lor, bolnavilor, prizonierilor, persoanelor civile, membrilor personalului sanitar civil sau al Crucii Roșii și al organizațiilor asimilate acesteia, naufragaților, precum și oricărei alte persoane căzute sub puterea adversarului. Cu anumite rezerve, această faptă poate fi considerată prototip al infracțiunii prevăzute la lit.b) alin.(3) art.137 CP RM.

Din Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 aflăm: „Textul lit.b) alin.(3) art.137 CP RM se inspiră din prevederile pct.(ii) lit.a), pct.(xxi) lit.b) și pct.(i) lit.c) alin.2 art.8 al Statutului CPI, ale alin.2 art.12 din Convenția I de la Geneva, ale alin.2 art.12 din Convenția a II-a de la Geneva, ale alin.4 art.17, alin.3 art.87 și art.89 din Convenția a III-a de la Geneva, ale art.32 din Convenția a IV-a de la Geneva, ale alin.2 art.75 și alin.2 art.4 din Protocoalele I și II adiționale la Convențiile de la Geneva, care incriminează tortura, tratamentele cu cruzime, tratamentele degradante, precum și atingerile aduse demnității persoanelor, în timpul unui conflict cu sau fără caracter internațional”.

Aplicarea răspunderii în conformitate cu lit.b) alin.(3) art.137 CP RM exclude calificarea suplimentară în baza art.166¹ CP RM;

l) la *lit.c) alin.(3) art.137 CP RM* se stabilește răspunderea pentru săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, împotriva uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar a faptei de viol, exploatare sexuală, constrângere la prostituție, detenție ilegală a unei femei rămase gravidă în mod forțat, în scopul modificării compoziției etnice a unei populații, sterilizare forțată sau orice altă acțiune violentă cu caracter sexual.

Deosebirea acestei infracțiuni de cea specificată la lit.e) alin.(1) art.135¹ CP RM constă în circumstanțele săvârșirii faptei, precum și în trăsăturile individualizante ale victimei: în ipoteza infracțiunii prevăzute la lit.e) alin.(1) art.135¹ CP RM, aceasta este comisă în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac; în contrast, în situația infracțiunii specificate la lit.c) alin.(3) art.137 CP RM, aceasta este săvârșită în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, împotriva uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar.

În Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 se menționează: „Lit.c) alin.(3) art.137 CP RM reproduce prevederile pct.(xxii) lit.b) și pct.(vi) lit.c) alin.2 art.8 din Statutul CPI, care consideră drept infracțiune de război „violul, sclavajul sexual, prostituția forțată, graviditatea forțată ..., sterilizarea forțată sau orice altă formă de violență sexuală constituind o violare gravă a art.3 comun din Convențiile de la Geneva”. Totuși, pentru asigurarea clarității prevederii legii penale, s-a recurs la reformularea unor sintagme folosite în Statutul CPI. Cu titlu de exemplu, poate fi amintită sintagma „orice altă formă de atentat la pudoare”, care a fost înlocuită cu o listă de fapte concrete”.

Aplicarea răspunderii conform lit.c) alin.(3) art.137 CP RM exclude calificarea suplimentară în baza art.165, 171, 172, 173, 174, 175, 175¹, 206 sau altora din Codul penal;

m) la *lit.d) alin.(3) art.137 CP RM* se prevede răspunderea pentru săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, împotriva uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar a faptei de luare de ostatici.

Este cazul de consemnat că, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, la lit.b) alin.(2) art.137 CP RM era incriminată fapta de luare de ostatici, săvârșită în privința răniților, bolnavilor, prizonierilor, persoanelor civile, membrilor personalului sanitar civil sau al Crucii Roșii și al organizațiilor asimilate acesteia, naufragaților, precum și oricărei alte persoane căzute sub puterea adversarului.

Din Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 aflăm: „Lit.d) alin.(3) art.137 CP RM transpune în legea penală prevederile pct.(viii) lit.a) și pct.(iii) lit.c) alin.2 art.8 din Statutul CPI, ale art.147 din Convenția a IV-a de la Geneva, ale lit.c) alin.2 art.75 din Protocolul I adițional la Convențiile de la Geneva, precum și ale lit.c) alin.2 art.4 din Protocolul II adițional la Convențiile de la Geneva”.

Aplicarea răspunderii potrivit lit.d) alin.(3) art.137 CP RM exclude calificarea suplimentară în baza art.280 CP RM;

n) la *lit.e) alin.(3) art.137 CP RM* se prevede răspunderea pentru săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, împotriva uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar a faptei de deportare sau transferare forțată, cu încălcarea regulilor generale de drept internațional, a unor persoane aflate în mod legal pe teritoriul unde are loc conflictul armat.

Deosebirea acestei infracțiuni de cea specificată la lit.b) alin.(1) art.135¹ CP RM constă în circumstanțele săvârșirii faptei, precum și în trăsăturile individualizante ale victimei: în ipoteza infracțiunii prevăzute la

lit.b) alin.(1) art.135¹ CP RM, aceasta este comisă în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac; în opoziție, în situația infracțiunii specificate la lit.e) alin.(3) art.137 CP RM, aceasta este săvârșită în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, împotriva uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar.

În Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 se explică: „Prevederile lit.e) alin.(3) art.137 CP RM își găsesc corespondentul în cuprinsul alin.(1) art.49 din Convenția a IV-a de la Geneva, în care se prevede că transferul forțat, în masă sau individual, precum și deportările de persoane protejate din teritoriul ocupat în teritoriul puterii ocupante sau în cel al oricărui alt stat, ocupat sau nu, sunt interzise, oricare ar fi motivul. Mai mult, în conformitate cu art.147 din Convenția a IV-a de la Geneva și cu lit.a) alin.4 art.85 din Protocolul I adițional la Convențiile de la Geneva, sunt considerate încălcări grave deportarea sau transferul populației civile din teritoriul ocupat, dacă acest lucru nu este cerut de asigurarea securității populației sau dacă motive imperioase militare nu o cer; iar statele părți la Convențiile de la Geneva fiind obligate să stabilească sancțiuni penale pentru comiterea acestor încălcări. Interdicția de transfer al populației civile în cadrul conflictelor armate fără caracter internațional este reglementată de Protocolul II adițional la Convențiile de la Geneva. De asemenea, stabilirea în Codul penal în calitate de infracțiune de război împotriva persoanei a deportării sau transferării forțate, cu încălcarea regulilor de drept internațional, a unor persoane aflate în mod legal pe un anumit teritoriu, prin expulzarea acestora într-un alt stat sau un alt teritoriu ori prin folosirea altor măsuri de constrângere în timpul unui conflict cu sau fără caracter internațional, este generată și de necesitatea aducerii prevederilor Codului penal în conformitate cu pct.(vii) lit.a) și cu pct.(viii) lit.c) alin.2 art.8 din Statutul CPI”;

o) la *lit.f) alin.(3) art.137 CP RM* se prevede răspunderea pentru săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, împotriva uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar a faptei de recrutare și încorporare a copiilor care nu au împlinit vârsta de 18 ani în forțele armate naționale, precum și determinare a acestora, prin orice mijloace, să participe activ la operațiuni militare.

O astfel de prevedere nu-și găsește corespondentul în art.137 CP RM în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013.

Din Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 aflăm: „Redacția lit.f) alin.(3) art.137 CP RM asigură transpunerea în Codul penal a prevederilor pct.(xxvi) lit.b) și pct.(vii) lit.c) alin.2 art.8 din Statutul CPI, care stabilesc că reprezintă infracțiune de război fapta de recrutare și înrolare a copiilor cu vârstă mai mică de 15 ani în forțele armate naționale sau în grupări armate, ori de a-i face să participe activ la ostilități. Aceleași prevederi se regăsesc în art.77 din Protocolul I adițional la Convențiile de la Geneva și la lit.c) alin.3 art.4 din Protocolul II adițional la Convențiile de la Geneva. Totuși, prevederile incluse în proiect stabilesc o limită mai mare pentru vârsta copiilor care nu pot fi înrolați în forțele armate naționale sau în grupările armate, ori implicați activ în ostilități. Astfel, conform lit.f) alin.(3) art.137 CP RM, nu pot fi înrolați în forțele armate nu copiii cu vârstă mai mică de 15 ani, dar copiii cu vârstă mai mică de 18 ani. Această modificare are la bază angajamentele Republicii Moldova asumate prin ratificarea la 06.02.2004 a Protocolului facultativ la Convenția privind drepturile copilului, cu privire la implicarea copiilor în conflicte armate [8]”.

Aplicarea răspunderii conform lit.f) alin.(3) art.137 CP RM exclude calificarea suplimentară în baza lit.d) alin.(1) art.206 CP RM;

p) la *lit.g) alin.(3) art.137 CP RM* se stabilește răspunderea pentru săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, împotriva uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar a faptei de privare de dreptul de a fi judecată de către o instanță legal constituită și imparțială, pronunțare a condamnării sau executare a acesteia fără respectarea unei proceduri legale și imparțiale, care să ofere garanțiile impuse de dreptul internațional.

Înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, la lit.e) alin.(2) art.137 CP RM era incriminată fapta de condamnare de către o instanță de judecată constituită în mod ilegal fără judecată prealabilă și fără respectarea garanțiilor juridice fundamentale prevăzute de lege, săvârșită în privința răniților, bolnavilor, prizonierilor, persoanelor civile, membrilor personalului sanitar civil sau al Crucii Roșii și al organizațiilor asimilate acesteia, naufragiaților, precum și a oricărei alte persoane căzute sub puterea adversarului.

În Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 se arată: „La lit.g) alin.(3) art.137 CP RM sunt transpuse prevederile pct.(vi) lit.a) și ale pct.(iv) lit.c) alin.2 art.8 din Statutul CPI, ale alin.4 art.49 din Convenția I de la Geneva, ale alin.4 art.50 din Convenția a II-a de la Geneva, ale art.102-108 din Convenția a III-a de la Geneva, ale art.5 și art.66-75 din Convenția a IV-a de la Geneva, ale alin.4 art.75 din Protocolul I adițional la Convențiile de la Geneva, precum și ale alin.2 art.6 din Protocolul II adițional la

Convențiile de la Geneva. De asemenea, art.3 din Convențiile de la Geneva interzice condamnările pronunțate și execuțiile efectuate fără o judecată prealabilă, dată de o instanță judecătorească constituită în mod regulat, însoțită de garanții judiciare recunoscute drept fiind indispensabile”;

q) la *alin.(4) art.137 CP RM* se prevede răspunderea pentru săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a omorului uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar.

Amintim că, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, la *alin.(3) art.137 CP RM* era incriminată, printre altele, fapta de exterminare a răniților, bolnavilor, prizonierilor, persoanelor civile, membrilor personalului sanitar civil sau al Crucii Roșii și al organizațiilor asimilate acesteia, naufragiaților, precum și a oricărei alte persoane căzute sub puterea adversarului. Cu anumite rezerve, această faptă poate fi considerată prototip al infracțiunii specificate la *alin.(4) art.137 CP RM*.

Din Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 aflăm: „Prevederile *alin.(4) art.137 CP RM* incriminează omorul unei persoane protejate indiferent de mijloacele aplicate, ceea ce este conform prevederilor *pct.(i) lit.a* și ale *pct.(i) lit.c) alin.2 art.8* din Statutul CPI, ale *art.3 comun* din Convențiile de la Geneva, ale *art.50* din Convenția I de la Geneva, ale *art.51* din Convenția a II-a de la Geneva, ale *art.130* din Convenția a III-a de la Geneva, ale *art.147* din Convenția a IV-a de la Geneva, ale *lit.a) alin.2 art.75* din Protocolul I adițional la Convențiile de la Geneva, precum și ale *lit.a) alin.2 art.4* din Protocolul II adițional la Convențiile de la Geneva”.

Aplicarea răspunderii conform *alin.(4) art.137 CP RM* exclude calificarea suplimentară în baza *art.145 CP RM*;

r) la *lit.a) alin.(1) art.137¹ CP RM* se stabilește răspunderea pentru săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a faptei de distrugere, însușire sau confiscare de bunuri ale părții inamice, cu încălcarea dreptului internațional și fără ca aceasta să fie justificată de necesitățile militare*.

Înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, la *art.390 CP RM*** era stabilită răspunderea, printre altele, pentru nimicirea sau luarea ilegală de bunuri sub pretextul necesităților de război, săvârșite față de populația din zona operațiilor militare. Prin legea dată *art.390 CP RM* a fost abrogat.

Distrugerea, însușirea sau confiscarea de bunuri ale părții inamice nu sunt interzise atunci când sunt justificate de necesitățile militare. În cazul în care nu sunt justificate de necesitățile militare, distrugerea, însușirea sau confiscarea de bunuri ale părții inamice sunt interzise în mod expres de *pct.(xvi) lit.b* și de *pct.(v) lit.e) alin.2 art.8* al Statutului CPI.

Pe cale de consecință, în cazul distrugerii, însușirii sau confiscării de bunuri ale părții inamice, condiția obligatorie constă în existența pretextului comiterii acestor fapte în legătură cu necesitățile militare. Aceasta înseamnă că, în realitate, la momentul săvârșirii infracțiunii astfel de necesități lipsesc.

Nu poate fi aplicată *lit.a) alin.(1) art.137¹ CP RM* atunci când distrugerea, însușirea sau confiscarea de bunuri ale părții inamice sunt comise în vederea satisfacerii necesităților militare. Aceasta înseamnă că distrugerea, însușirea sau confiscarea de bunuri ale părții inamice sunt comise în scopul: a) soluționării problemelor materiale de orice natură, asigurării cu forță de muncă și cu clădiri, necesare forțelor destinate apărării

* Cât privește infracțiunile specificate la *art.137¹ CP RM*, din Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 aflăm: „În cazul incriminării faptelor de război contra proprietății și altor drepturi (*art.137¹ CP RM*), au fost preluate prevederile *pct.(xii), (xiii) și (xvi) lit.b* și ale *pct.(v), (x) și (xii) lit.e) alin.2 art.8* Statutul CPI, ale *alin.1 art.15, art.33-35 și art.50* din Convenția I de la Geneva, ale *alin.1 art.18 și art.51* din Convenția a II-a de la Geneva, ale *alin.2 art.16, art.57 și art.147* din Convenția a IV-a de la Geneva, ale *art.22-23, art.30, alin.1 art.34, alin.4-6 art.63 și art.67* din Protocolul I adițional la Convențiile de la Geneva, ale *lit.g) alin.1 art.4* și ale *art.8* din Protocolul II adițional la Convențiile de la Geneva, precum și ale Anexeii la Convenția a IV-a de la Haga din 1907 referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru. Textul *art.137¹ CP RM* are ca obiectiv protecția dreptului de proprietate (*alin.(1)*), a actului de justiție (*alin.(2)*), precum și a respectului datorat morților sau răniților pe câmpul de luptă și protejării bunurilor acestora (*alin. (3)*)”.

** În Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 se arată: „În Codul Penal, în Capitolul XVIII „Infracțiuni militare”, sunt prevăzute unele fapte care întrunesc condițiile pentru a fi considerate infracțiuni de război: jefuirea celor căzuți pe câmpul de luptă (*art.389 CP RM*); actele de violență asupra populației din zona operațiilor militare (*art.390 CP RM*); încălcarea gravă a dreptului internațional umanitar în timpul conflictelor militare (*art.391 CP RM*); folosirea cu perfidie a emblemei Crucii Roșii ca element protector în timpul conflictului armat (*art.392 CP RM*). Dacă analizăm în parte fiecare din aceste infracțiuni, se poate constata că legiuitorul a recurs la reglementarea globală a infracțiunilor de război... Totuși, lista acțiunilor incriminate de articolele sus-menționate nu corespunde nici pe departe listei încălcărilor grave prevăzute de Convențiile de la Geneva și de protocoalele adiționale la acestea, nici cu cea a crimelor de război prevăzute de *art.8* al Statutului CPI”.

și autorităților administrației publice; b) creării de condiții pentru funcționarea stabilă a economiei naționale și a instituțiilor publice; c) asigurării cu încăperi pentru cazare, cu alimente și medicamente a sinistraților, refugiaților și a populației afectate de consecințele războiului etc.;

s) la *lit.b) alin.(1) art.137¹ CP RM* se prevede răspunderea pentru săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a faptei de jefuire a unei localități, inclusiv a celei luate cu asalt.

Înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, la art.390 CP RM erau incriminate, printre altele, tâlhăria sau actele de violență, săvârșite față de populația din zona operațiilor militare.

În sensul *lit.b) alin.(1) art.137¹ CP RM*, noțiunea de jefuire are conținutul pe care îl cunoaștem din analiza infracțiunilor prevăzute la art.186, 187 și 188 CP RM. Aplicarea *lit.b) alin.(1) art.137¹ CP RM* exclude calificarea suplimentară a celor săvârșite în baza acestor articole sau în baza art.105 din Codul contravențional.

Spre deosebire de însușirea sau confiscarea de bunuri ale părții inamice (în sensul *lit.a) alin.(1) art.137¹ CP RM*), fapta prevăzută la *lit.b) alin.(1) art.137¹ CP RM* poartă asupra unor bunuri din proprietatea privată, nu asupra unor bunuri din proprietatea publică;

t) la *alin.(2) art.137¹ CP RM* se stabilește răspunderea pentru declararea, în cadrul unui conflict armat cu caracter internațional, ca fiind stinse, suspendate sau inadmisibile în justiție drepturile și acțiunile unuia sau mai multor cetățeni ai părții inamice.

Se poate susține că, înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, răspunderea pentru fapta în cauză era prevăzută la art.391 CP RM. Prin această legea art.391 CP RM a fost abrogat.

În Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării Legii nr.64/2013 se menționează: „Săvârșirea faptei prevăzute la *alin.(2) art.137¹ CP RM* este posibilă doar în cadrul unui conflict armat cu caracter internațional, vizând resortisanții părții inamice. În aria de aplicare a normei în cauză intră orice măsură sau restricție legală cu caracter discriminatoriu privind exercitarea unui drept în justiție”.

Într-adevăr, sintagma „drepturile și acțiunile unuia sau mai multor cetățeni ai părții inamice”, utilizată la *alin.(2) art.137¹ CP RM*, se referă la dreptul de acces al cetățenilor părții inamice în instanțele de judecată. Tocmai o astfel de concluzie reiese din pct.(vi) *lit.a) alin.2 art.8* al Statutului CPI;

u) la *alin.(3) art.137¹ CP RM* se prevede răspunderea pentru jefuirea pe câmpul de luptă a morților sau a răniților săvârșită în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional.

Înainte de intrarea în vigoare a Legii nr.64/2013, răspunderea pentru jefuirea celor căzuți pe câmpul de luptă era stabilită la art.389 CP RM. Prin legea respectivă art.389 CP RM a fost abrogat.

În sensul *alin.(3) art.137¹ CP RM*, prin „jefuire” se are în vedere sustragerea, adică luarea ilegală și gratuită a bunurilor care aparțin celor căzuți pe câmpul de luptă. Formele sustragerii, sub care se înfățișează jefuirea, sunt: furtul, jaful, tâlhăria. Aplicarea răspunderii în baza *alin.(3) art.137¹ CP RM* exclude calificarea suplimentară conform art.186-188 CP RM sau art.105 din Codul contravențional.

Însușirea (sustragerea) obiectelor care se află în mormântul de război sau pe el se califică nu în baza *alin.(3) art.137¹ CP RM*, dar conform art.222 CP RM. În acest caz, se sustrag obiectele aflate asupra cadavrului militarului înhumat, nu asupra cadavrului militarului rămas pe câmpul de luptă.

Bibliografie:

- BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal. Partea Specială*. Vol.I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.65.
- Charter of the International Military Tribunal for the Far East // [http://www.maclester.edu/~tam/HIST194 % 20 War% 20Crimesdocuments/Nuremberg/Charter%20of%20the%20International%20Military%20Tribunal % 20 Far %20East.htm](http://www.maclester.edu/~tam/HIST194%20War%20Crimesdocuments/Nuremberg/Charter%20of%20the%20International%20Military%20Tribunal%20Far%20East.htm) (Accesat: 04.08.2013)
- Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907 // [http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp? documentId=4D47F92DF3966A7EC12563CD002D6788&action=openDocument](http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=4D47F92DF3966A7EC12563CD002D6788&action=openDocument) (Accesat: 06.08.2013)
- Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului penal, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 04.04.2013 În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.115.
- Legea Republicii Moldova cu privire la aprobarea Regulamentului disciplinei militare, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 02.03.2007 În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr.78-81.
- Notă informativă la proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Codului Penal al Republicii Moldova // http://www.justice.gov.md/public/files/file/Proiecte%20de%20acte%20normative%20remise%20spre%20coordonare/popa%20ludmila/Nota_informativa_statutul_de_la_Roma.doc (Accesat: 27.07.2013)
- Nuremberg Trial Proceedings. Vol.1. Charter of the International Military Tribunal // <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp#art6> (Accesat: 04.08.2013)

8. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict // <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPACCRC.aspx> (Accesat: 06.08.2013)
9. Rome Statute of the International Criminal Court // <http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/romefra.htm> (Accesat: 27.07.2013)
10. Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, U.N. Doc. S/25704 at 36, annex (1993) and S/25704/Add.1 (1993), adopted by Security Council on 25 May 1993, U.N. Doc. S/RES/827 (1993) // <http://www1.umn.edu/humanrts/icty/statute.html> (Accesat: 04.08.2013)
11. Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda, January 2010 // <http://www.unictr.org/Legal/StatuteoftheTribunal/tabid/94/Default.aspx> (Accesat: 04.08.2013)

Prezentat la 09.08.2013